

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació
Direcció General del Patrimoni Cultural
Servei d'Arqueologia i Paleontologia
Biblioteca del Patrimoni Cultural

816

Primera campanya de prospeccions - excavacions al jaciment de la Serra del Calvari

Josep Ignasi Rodriguez i Duque

Avis legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObresDerivades 2.5 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi el titular dels drets i no se'n faci un ús comercial. No es pot alterar, modificar o generar una obra derivada a partir d'aquesta obra. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/es/legalcode.ca>.

MEMORIA-INFORME DE LA I CAMPANYA DE PROSPECCIONS-EXCAVACIONS

AL JACIMENT DE LA "SERRA DEL CALVARI"

(1982)

(La Granja d'Escarp, Segrià)

per, Josep-Ignasi Rodríguez i Duque

Sumari

- 1.- Programa d'actuació proposat
- 2.- Problemàtica actual del jaciment
- 3.- Desenvolupament del programa (any 1982)
 - 3.1/ El sistema de prospecció
 - 3.2/ Garbellament de les terres
 - 3.3/ Actuació a les rodalies del jaciment
 - 3.4/ Les cates efectuades:
 - SC-1
 - SC-2
 - SC-3
 - SC-4
 - 3.5/ Delimitació del poblament
- 4.- Conclusions de la I Campanya
- 5.- Proposta d'actuació i programa de treballs a realitzar en la II Campanya.

1.- PROGRAMA D'ACTUACIÓ PROPOSAT

D'acord amb la proposta d'actuació al jaciment de la Serra del calvari que es va proposar al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, amb data de 15 de desembre de 1981, teníem planificats els següents treballs a efectuar durant l'any 1982:

- a) Prospecció superficial exhaustiva de tota la zona arqueològica, del jaciment i les rodalies, per tal de veure la dispersió actual dels materials remoguts.
- b) Garbellament de les terres remogudes, les quals formaven una sèrie de terreres a les vessants del rossal (es proposava la zona oest per ésser la que oferia, en principi, més possibilitats).
- c) Neteja de les vores del poblat, per tal de veure l'extensió i perímetre del jaciment.
- d) Realització d'una cata a la part superior del tossal, sobre tot per buscar nivells arqueològics intactes.

Evidentment es tractava d'un programa força ambiciós però, com veurem, l'experiència ens ha demostrat les dificultats per a dur-lo a terme.

2.- PROBLEMÀTICA ACTUAL DEL JACIMENT

El poblat de la "Serra del Calvari" va ésser destruït a la primavera de 1980, tal com es feia constar a l'informe adjunta la petició de permís d'excavació, i així ha sortit publicat recentment (Veure, RODRIGUEZ DUQUE, J.I.-El jaciment de la Serra del Calvari a la Granja d'Escarp, a "Informació Arqueològica", núm.s 36-37). Durant el present any, i realitzant la present campanya, hem contactat amb diverses persones de la població de la Granja la qual cosa ens ha permès saber algunes dades de la destrucció i, en certa manera, modificar part de l'actuació proposada.

La destrucció del poblat es va efectuar a causa de l'extracció de terres per a uns camps propers, els quals avui dia ja estan en conreu, i per tal d'habilitar el mateix tossal com a camp de conreu (en ambdós casos s'intentava instal·lar-hi una petita explotació d'arbres fruiters, tots regats pel modern sistema del "gota a gota", amb bombes per a ascendir l'aigua des del riu Segre, ja que el terreny es en la seva totalitat de secà). De les fons consultades es dedueix que l'extracció de terres de la part alta (jaciment) va ésser mínima, solament es va efectuar en una certa quantitat el coll del tossal, lloc on no hi ha jaciment, àlmànys visible.

La part superior del tossal formava una mena de plataforma plana, de perímetre més o menys ovalat, amb una petita elevació en el centre (aproximadament d'uns dos metres), la qual va ser aplanada per tal de deixar el cim completament pla. Per la resta del cim es va passar un arreu arrossegat per una potent màquina que va remoure tots els nivells arqueològics fins arribar, en alguns punts, a la roca natural de la muntanya. Evidentement, amb aquests antecedents ens vam mostrar escèptics sobre un bon resultat de la campanya.

L'elevació on és el jaciment és actualment propietat comunal, de l'Ajuntament de la Granja, com ho era al moment de la destrucció. Si aquesta es va poder fer, la qual cosa ens sorprenia perquè va ésser feta per un particular, és perquè aquest va arribar a un acord amb el Consistori, mitjançant el qual comprava tot el tossal i les terres properes i, mentre es realitzaven els tràmits legals corresponents, donant per ja feta l'operació, va procedir a l'inici de les obres. Per raons, que ara no són del cas, aquella venda no es va produir però l'extracció de terres ja havia estat efectuada i, amb ella, la desfeta del jaciment. Els contactes personals fets amb l'Ajuntament sempre giren en el sentit que es desconeixia la importància del tossal, el seu valor arqueològic i que, si aquest s'hagués conegut, evidentment no s'hauria autoritzat l'extracció de terres. Cal concloure aquest apartat tot fent una consideració: s'ha de fer una forta campanya de mentalització i informació al medi rural del seu patrimoni

arqueològic per a evitar que es puguin produir fets semblants, els quals malauradament són massa freqüents al Baix Segre.

Quant a la situació actual del jaciment, després de dos anys, sembla que el particular vol continuar la gestió de compra per cloure l'obra, raó per la qual es podria demanar de la Generalitat la declaració de zona arqueològica, evidentment després de fer una segona campanya (la qual es proposa al final d'aquest informe), i veure si realment encara hi ha jaciment aprofitable.

3.- DESENVOLUPAMENT DEL PROGRAMA (Any 1982)

D'acord amb el programa d'activitats proposat, ja citat anteriorment, passem a resumir les activitats dutes a terme el present any per apartats:

3.1/ El sistema de prospecció

Les continuades visites efectuades al jaciment des de fa anys ens havien fet observar que escampades per les terres remogudes hi havien nombroses restes de ceràmica, i d'altres objectes. Això ens va moure a posar dins del programa d'actuació un apartat dedicat a prospecció exhaustiva del pobllet, de les seves rodalies i vessants. En total s'han efectuat al llarg de l'any cinc sortides de prospecció, comptant com a col.laboradors el Sr. González Pérez i la Srta. Carme Rossell. A part de l'avorriment que aquest sistema presenta, cal afegir que el nombre d'objectes trobats va disminuir a mida que s'acumulaven els dies. Tot i això hem de dir que, de tots els materials recollits al jaciment, els més significatius provenen d'aquestes prospeccions, més que no pas els d'excavació.

Com a resum afegim un breu inventari dels materials recollits en superfície: (Solament es reculleixen els fragments ceràmics amb una forma determinada, o amb decoració)

2 bosses de ceràmica a mà (uns 200 frags.), de pastes rogenques i grises, amb gran desgredant i alguns cremats. Destaquem algunes vores exvasades i diversos peus anulars.

1 bossa de frags. de ceràmica a torn (55 frags.); alguns exemplars de ibèrica pintada de bandes i la resta vidriada, de fàcies medieval.

10 Lasques de sílex sense forma definida.

1 peça de sílex treballada, pertanyent a un fusell d'espurna d'època moderna

5 pesos de teler, d'un tipus ja conegut al jaciment (Cf. RODRÍGUEZ DUQUE, Op. Cit.), d'argila sense coure, molt fràgils.

1 fragment de possible motllo de fundició.

1 petita urna, amb decoració de mamelons sobre la carena, i amb inici de vora exvasada. Pasta molt grollera, color rogenc i petit desgreixant.

Diversos molins de mà del tipus barquiforme (solament s'ha recollit un parell)

Diversos fragments de bronze sense forma.

La totalitat d'aquests materials, així com els provinents de l'excavació, són dipositats actualment a la Secció d'Arqueologia de l'I.E.I.

3.2/ Garbellament de les terreres

L'existència de diversos munts de terra acumulats a les vessants del tossal ens va fer veure la possibilitat de fer un garbellament dells, per tal de buscar materials representatius del poblament, els quals encara que trets del seu context arqueològic podrien donar algun aclariment a l'excavació. Aquesta tasca es va proposar com a feina adient per a la gent de la població de La Granja, interessada en la campanya. A darrera hora, fet lògic per tractar-se de l'estiu, les persones interessades no van poder col·laborar i aquesta feina va quedar ajornada provisionalment. Tot i això, es van poder dedicar dos dies de la campanya a garbellar part de les terreres de la part oest del jaciment, amb un resultat massa minso, ja que la major part de les troballes són fragments de ceràmica sense forma definida. D'aquesta feina tenim una sèrie de bosses de ceràmica recollides a nivell testimonial, i únicament cal destacar, com a peça significativa, una redona d'argila sense coure (del mateix tipus que els pesos anomenats).

Per últim, destaquem que entre les terres remogudes per les màquines i estudiades per nosaltres hi han abundosos fragments d'arrebossament de les parets, portant una mena de pintura rosada (s'han recollit alguns exemplars per a una posterior anàlisi); com a dada curiosa, un d'ells pertany a una cantonada i duu una decoració com d'impressions de dits.

3.3/ Actuació a les rodalies del jaciment

Des de que ens vam posar a treballar sobre el jaciment vam veure la necessitat de delimitar la zona arqueològica, principalment per veure l'extensió del poblament i també de cara a una possible declaració. Aquesta feina se'ns plantejava, i encara se'ns planteja difícil, per la pròpia destrucció: l'aplanament del cim del tossal ha abocat una gran quantitat de terra sobre els vessants propers al cim amagant els límits del poblament.

Les diverses prospeccions superficials per les vessants no cobertes de terra anunciaven la possibilitat que haguessin habitatges a part del cim; una de les cates (SC-2, de la qual en parlarem.) es va realitzar a la vessant est, i resultà estèril. La nostra impressió, si es vol preliminar, és que no hi havia poblament a part del cim. L'existència d'una hipotètica muralla, o almenys, d'una tanda del poblat resta una incògnita; en aquest sentit, hem detectat, al mateix cim i escampats arreu, uns grans carreus, inclusivament treballats (n'hi ha amb la característica decoració de color rosat), això, però, la seva atribució a una muralla ens dembla massa aventurada. Una línia d'actuació que ens proposem de cara a la segona campanya, i amb més mitjans, és retirar part de les terreres del sector est de poblat, les quals al nostre entendre poden amagar nivells arqueològics intactes.

Finalment, hem d'apuntar una sèrie de visites als camps de conreu propers, lloc on es va portar la terra del jaciment, les quals visites varen resultar infructuoses.

3.4/ Les cates efectuades

En aquest apartat volem significar el que és pròpiament excavació, dins de la campanya d'actuació al jaciment. Abans de començar hem de fer algunes puntualitzacions; es va fer un treball de camp continuat de quinze dies (exactament des del 22 d'agost fins al 6 de setembre; destaquem la col.laboració en aquestes tasques dels senyors: Joan-Ramon González Pérez, arqueòleg de l'I. E. I., Ignasi Garcès, Pere Cots, Juli Marcalain, i les senyorettes Mª Pilar Echauz, Carme Rosell i Adela Pérez, tots ells asidus col.laboradors de la Secció d'Arqueologia de l'I. E. I.

Es van realitzar un total de quatre cates-sondeig donant el resultat que es comentarà individualment. Cal afegir que en el projecte presentat l'any passat es preveia la realització d'una solament; com es veurà, els esdeveniments posteriors van fer canviar aquest plantejament preliminar. Cada un dels sondeigs porta les sigles "SC", corresponents a l'abreviatura de Serra del Calvari, i la numeració (del 1 al 4) va en funció de l'ordre cronològic en què es van realitzar.

SC-1

Correspon a la primera de les cates efectuades al jaciment; es va efectuar durant els dies 22, 23, 24 i 25 d'agost.

Característiques generals: Es va montar una estructura provisional (mides 4 x 4 mts.), al cim del tossal, en un lloc on apareixien unes taques de cendra i terra molt negra, i orientada al

nord. Hem de significar que la tria d'aquest lloc, en certa manera un xic a l'atzar, s'explica, a més pel ser el lloc on en una prospecció superficial antiga vam trobar una urna amb el perfil quasi sencer (i Publicada actualment: Cf. Op. Cit.).

Evidentment els nivells supercicials apareixien completament remoguts, amb terra argilosa molt tova. Hi han alguns fragments de ceràmica a mà, amb fractures recents, barrejats amb quelcom de ceràmica a torn, tot molt esporàdic i sense forma.

La nostra esperança de que els nivells inferior estiguessin sense afectar va quedar decebuda en veure que aquest estat de remoció s'allargava fins el fons, tot arribant a la roca natural de la muntanya. La potència de la cata va ésser en tota la seva extensió, de 20 cms., entre el nivell actual i la roca. Malauradament l'exploració havia afectar la quasi totalitat del nivell fèrtil. Registrem al costat sud-oest de la cata l'aparició d'unes pedres planes, recolzades sobre una petita capa d'argila cremada corresponent a un quasi segur foc, no associat a cap paret i amb l'aparició propera de dos fragments de ceràmica a mà, sense forma, amb desgreixant de gran mida (les mides són 40 x 50 cms. i suposem que es tracta d'un petit racó no afectat per la remoció).

Un cop netejada la roca natural a la meitat de la cata (2 x 1 cms.) es va donar per acabada davant les mínimes troballes efectuades i la perspectiva que qualsevol continuació seria igualment estèril.

La conseqüència més important que es pot treure del present sondeig és que la meitat oest del poblat està destruïda o remoguda fins a la roca natural. L'existència en superfície d'algunes taques de terra fosca, solament ens pot parlar d'algun foc escampat però igualment remogut.

SC-2

Amb aquests començaments decidírem canviar de línia d'actuació i traslladar la zona de treballs a un altre punt que pogués oferir millors condicions i més perspectives. A repetides prospeccions superficials havíem observat l'existència d'un arreglament de pedres a la vessant est del tossal, els quals ens feien preveure la possibilitat d'existència d'habitatges en aquest punt.

L'arreglament de pedres més clar eren una sèrie de carreus sense treballar, de mida mitjana, els quals s'extenien de nord a sud, amb una llargària de tres metres i formant un angle en el racó nord-est, (possibilitat d'una habitació quadrada o rectangular). Aquest lloc tenia l'avantatge que no havia estat alterat

per les remocions agrícoles.

Sobre aquestes pedres es va montar una estructura de tres x tres metres, i es va treure una capa superficial de terra vegetal. Per tal d'anar més sistemàticament, es va dividir la cata per la meitat, segons la orientació nord-sud i es va aprofundir l'excavació. demostrà una potència de quasi un metre (90 cms.), amb un nivell únic de terra molt compacta, argilènca, barrejada amb arrels, des de la superfície fins a la roca natural, la calissa del tossal. Quant a les troballes, excepte un sol fragment a la part superior (ceràmica a torn, vidrada), hi ha una absència total de restes arqueològiques, la qual cosa prova que el que nosaltres suposàvem un habitatge, no ho és i questiona, a més, l'existència d'aquests a les vessants.

Segons els resultats, la cata SC-2 es va donar per closa al segon dia d'iniciada (dies 26 i 27 d'agost).

SC-3

Davant els minsos resultats obtinguts fins el moment, el dia 28 d'agost, ens vam plantejar una tercera cata. El lloc triat en aquesta ocasió va ésser una terrassa de conreu antiga, la construcció de la qual havia posat al descobert en el tall unes taques nedres, cendroses, amb algun carreu, versemblantment treballat. Posat que aquest indret tenia un fort pendent i que semblava igualment remogut, vàrem decidir no montar cap estructura limitant la nostra tasca a una neteja de les taques de cendra. Pel fet que notàrem la total absència de troballes arqueològiques donàrem per acabat el sondeig aquell mateix dia.

SC-4

Per tal de cloure aquesta primera campanya d'excavacions al jaciment, vam decidir realitzar un quart intent; tot i que les perspectives no eren massa clares. Vam decidir de tornar al cim del tossal i intentar una nova cata al que podia ésser el centre, més o menys exacte, del poblat; lloc on es veien en superfície, encara que trencades per les màquines algunes pedres afilerades; a més en aquest lloc aproximadament hi havia una petita elevació aplanada, la qual podria correspondre a algun petit amuntegament d'habitatges.

Amb la finalitat d'incloure la major part de terreny possible i davant el poc temps que restava, ens vam decidir a fer una llarga trinxera que travessés el lloc, tot montant una estructura d'un metre per deu, amb orientació al nord, per perdre alguna referència. Evidentment aquest nou sondeig ens oferiria noves i

interessants perspectives de cara a futures excavacions.

La cata (10 x 1 mts.) es va dividir en tres sectors de nord a sud, per facilitar la feina, i es va començar a excavar el sector nord i centre, en principi semblantment intactes. Inicialment el resultat és el mateix de SC-1, es a dir, capa remoguda, amb terra molt tova i algunes restes de ceràmica, pràcticament sense forma. A 10 cm.s de profunditat s'aprecia l'aparició, en el sector centre, d'unes pedres alineades corresponents a un mur, i a 20 cms. al sector nord apareix una altre possible mur; a partir d'aquesta darrera profunditat sembla que els nivells, en aquest lloc, no estan remoguts, encara que les filades superiors de les parets han estat arrossegades per les màquines. Pel demés, les troballes de restes arqueològics són molt escadusseres i segueixen les formes de ceràmica a mà, pastes rogenques amb gran desgredant i alguna superfície brunyida. Apareixen abundants restes de fauna (herbívoros) i un bocí de pes de teler dels tipus ja coneguts.

A una fondària de 45 cms. apareix en tot el sector nord de la trinxera, fins al mur, una capa de carbons de 10 cms. de gruix, molt uniforme, segurament corresponent a un potent estrat de destrucció (encara que això caldrà confirmar-ho) del qual s'han recollit abundoses mostres per a una futura datació radio-carbònica.

En la realització d'aquesta trinxera-sondeig es van emprar set dies (del 29 d'agost al 6 de setembre). El terra natural de la muntanya es troba a una fondària de 60 cms. de mitja, la qual cosa ens fa pensar que aquesta és la màxima profunditat que encara resta intacta al poblat, i és aquest el lloc on s'ha de continuar en futures campanyes.

3.5/ Delimitació del poblament

Dels treballs efectuats fins el moment creiem que es pot fer una delimitació del poblament, sempre provisional i pendent de la continuació de les tesques iniciades.

Evidentment es tracta d'un poblat, la planta del qual és aproximadament ovalada (curiosament avui dia els munts de terra de la destrucció podien emmarcar el perímetre del jaciment); al centre aproximat d'aquest perímetre hi havia, abans de la destrucció, una petita elevació poc marcada la qual, per les descripcions que ens han proporcionat, podria ésser com una mena d'acròpolis dins del poblament; no ténim encara cap planta d'habitació, però els murs rectilinis apareguts a la cata quarta (SC-4) ens parlen habitatges almenys rectangulars, les parets

les quals tenen una mena d'estucat de color rosa molt pàl·lid. No tenim referències de cap tipus de paviment (serà molt difícil delimitar-lo per la seva destrucció) i l'abundositat de carbons i cendres ens parlen d'un nivell de destrucció.

4.- CONCLUSIONS DE LA PRIMERA CAMPANYA

Un cop donada per acabada la primera campanya d'actuació sobre el jaciment presentem, com a conclusions preliminars i pendents de successives comprovacions, les següents:

a) El jaciment, segons la nostra apreciació, es troba destruït en una part substancial (afegiríem un 80 % de la superfície arqueològica), matitzant que els nivells superficials ho estan en el 100 %. Igualment cal apuntar que en el centre de la superfície arqueològica existeix una part la qual, encara que destruïda superficialment, pot oferir una certa possibilitat en profunditat (hi ha una potència estratificada de uns 60 cms. de mitja), amb nivells fèrtils intocats de forma quasi segura.

b) Les tasques de prospecció, tot i que són excessivament monòtones i no sempre agrairdes, deuen ser continuades i les terreres de la pròpia destrucció agrícola caldria que fossin revisades en extensió.

c) Quant a tipus de poblament i questions cronològiques, a falta d'un més exhaustiu estudi dels materials, podríem matitzar el següent:

- Indubtablement es tracta d'un tipus de poblament clarament separat del diversos poblaments del Bronze Final, corrents en la zona del Baix Segre; la tipologia ceràmica és en aquest sentit molt aclaridora.

- A nivell superficial i de materials remoguts per les terreres hi ha una barreja no massa clara de ceràmiques a torn (poques) i a mà, aquestes apuntant a formes bastant evolucionades dins de la Primera Edat del Ferro. (vores exvasades i bisellades i algun perfil arrodonit)

- A nivell d'excavació, i posat que de les quatre cates solament la darrera (SC-4), va donar algunes possibilitats, podem avançar que hi ha un sol nivell d'habitatge "in situ", i que aquest podria haver estat destruït per un incendi bastant fort (capa de carbons molt marcada a SC-4). La resta de nivells, cas d'existir serien destruïts per les feines agrícoles.

- La cronologia del jaciment és encara molt difícil de definir pel moment, a falta d'un estudi arqueològic més profund. A una publicació anterior (Cf. "Op. Cit." ja anomenada) apuntàvem com a primera hipòtesis de treball, l'existència d'un nivell dels segles VII-VI; pel moment els materials escassos apareguts en excavació recolzen aquesta opinió (afegim que la presència d'un únic fragment d'acanalats a SC-1 no és prou significativa per

a modificar aquesta datació.

- La importància del present jaciment queda suficientment demostrada pel fet d'ésser una mena de pont entre períodes més coneguts a la zona, com són el Bonze Final i l'època ibèrica, en aquest sentit pot ser, amb les seves limitacions pel seu estat de destrucció, molt esclaridor en la formació de la cultura ibèrica.

- Creiem que, momentàneament, s'ha iniciat una mínima actuació per tal d'evitar la destrucció total del jaciment, però considerem que per part de la mateixa Generalitat caldria iniciar alguna actuació, de tipus legal, almenys mentre durin les tasques arqueològiques de camp. Si, com hem apuntat, el jaciment és destruït en un 80%, la seva importància fa que el que pugui restar sigui convenientment estudiat i documentat.

5.- PROPOSTA D'ACTUACIÓ I PROGRAMA DE TREBALLS A REALITZAR EN LA

II CAMPANYA

Segons els resultats obtinguts, i posat que considerem necessària una continuïtat de les feines de camp al jaciment per tal de confirmar les hipòtesis plantejades aquest any, creiem aconsellable la següent proposta d'actuació:

Les feines de prospecció, encara que no dubtem de la seva importància, hauran de restar com a secundàries. S'aprofitaran les condicions adients (dies de pluja, etc.) per a continuar esporàdicament.

Es procedirà, durant l'any 1983 a l'aixecament d'un plànol topogràfic detallat de tot el jaciment i rodalies (S'espera comptar amb el Servei de Topografia de la Diputació Provincial de Lleida).

A nivell tècnic, l'actuació proposada consistirà en l'ampliació de la quarta cata (SC-4) vers el nord-est, tot intentant seguir els inicis de murs apareguts. Es preveu una excavació extensiva de 5 x 6 metres, afavorida per la minsa potència del lloc (60 cms. de mitja). Per a la realització de la cata es preveu el treball continuat de deu persones durant 20 dies, totes col·laboradors de la Secció d'Arqueologia i residents a Lleida (la qual cosa estalvia les pernoctacions). L'experiència ens ha demostrat que la col·laboració del poble de La Granja no és significativa fins el punt d'ésser tinguda en compte.